سیما گشتییەکانی تاقیکردنەوەی شیعری.. سامی شۆڕش

لە هەموو سەردەمەکانی مێژووی هاوچەرخی گەلانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، شیعر جێگایەکی ڕۆحی و سایکۆلۆژی ڕۆشنبیری و تایبەت و دیاری هەبووە. لە شەستەکان و حەفتاکانی سەدەی ڕابردوودا, ئەو بایەخە زۆر گەورەتر دەهاتە پێش چاو. بگرە ناواخنی بایەخی شیعر بەتایبەتی و ئەدەب و هونەر بەگشتی، لەو سەردەم و قۆناغەدا لە هەموو قۆناغە مێژووییەکانی تر زیاتری کردبوو، هۆی سەرەکیش لەم بوارەدا ئەو پەیوەندییە توندوتۆڵە بوو، کە لە نێوان شیعر و ئەدەب لەلایەک و سیاسەت و ئیلتزامی سیاسی لەلایەکی ترەوە دروست بووبوو.
ئەوەی ڕاستی بێت، نیوەی دووەمی شەستەکانی سەدەی ڕابردوو مەودایەکی زەمەنیی گەلێك چەپ و ئاڵۆزکاو بوو، ئاڵۆزکاوییەکەش وا نەبێت هەر لە کوردستان و لە عێراق بووبێت، بگرە لە تەواوی ناوچەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و جیهانیشدا بارودۆخی سیاسی و ئابووری و ڕۆشنبیرییەکە زۆر ئاڵۆز و جەنجاڵ بوو.
لەلایەکەوە بیروباوەڕەی چەپگەری و لەرفەی ئاگری گیڤارا و بانگە فەلاحییەکەی ماوتسی تۆنگ هەر چوار سووچی جیهانی هەنابووە لەرزین. لەلایەکی ترەوە ڕاپەڕین و خۆپیشاندانەکانی قوتابیان لە فەرەنسا و بەریتانیا و ئەڵمانیا زادەکی ڕۆحی و فیکریی دەوڵەمەندی بە لاوان و قوتابیانی جیهان، بەتایبەتی جیهانی کۆمەڵگا دواکەوتووەکان ڕەخساندبوو، لەلایەکی تریشەوە سروودی شۆڕشی لادێ و نرکەی جووتیارەکانی برنج لە لاوس و کەمبۆدیای ئەوسا، ئینجا تاڵە مووەکانی ڕیشی هۆشی منەی ڤێتنام، نەك هەر ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، بگرە ناو خودی ئەمەریکا و جادەکانی ئەورووپاشی خستبووە ناو گێژاوی تووڕەیی و هەڵچوونەوە.
لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا هەلومەرجەکە قورستر بوو، بەتایبەتی ناوچەکە خۆی زێدی تێکقۆزانەکی کۆنینەی ئایینی و شارستانی بوو، سەرباری ئەوەش کۆمەڵێك ڕێژیمی گەندەڵ لە ناوچەکەدا تا دەهات زۆرتر بەنزینیان بەسەر ئاگری ناو دڵ و دەروونی میللەتەکانی خۆیان دەڕشت. ناکۆکی و دیاردەکانی شەڕی سارد تا دەهات زۆرتر تەنگی بەخەڵکەکە هەڵدەچنی و ناوچەکەی بەرەو قووڵایی توونێلێکی تاریك دەبرد. لەو نێوانەشدا نوشوستییەکەی عەرەب لە حوزەیرانی 1967دا، دنەی بەدەماری ڕاپەڕین دەدا، نەك تەنیا لەناو عەرەبدا، بگرە لەناو تەواوی گەلانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا. لەو نێوانەش داتەپینی

پەنجی حوزەیران و هەڵستانەوە و بەرگریکردنی فەڵەستینییەکان لە دوای ئەو داتەپینە، ئیزدیواجییەتێك، یان دووفاقیبەکی پێ گرێکوەرەی لەناو دڵ و مێشکی لاواندا دروست کردبوو، لەو بەرامبەرەدا حاڵی عێراق باشتر نەبوو لە پانتاییەکانی تر. بگرە ڕەنگدانەوەکان لەوێدا زۆر زەقتر و قورستر دەهاتنە پێش چاو، چونکە عێراق دەوڵەت و کۆمەڵگایێك بوو هەر لە سەرەتاوە لە ڕووی مۆزائیکی ئەتنیکی و یاسایی و دەستوورییەوە لەسەر بناغەیەکی نادروست دامەزرابوو، مەعلوومیشە هەر دەوڵەت و کۆمەڵگایێك لەسەر بناغەی ناتەبایی لەو بابەتە ڕاست بووبێتەوە، ئەوا زۆر زوو دەکەوێتە ژێر ڕکێفی زەبر و پاڵەپەستۆی هۆکارە کۆمەڵایەتی و سیاسی و ڕۆشنبیرییەکان.

یەك لە ڕەنگدانەوەکانی ئەو بارودۆخە لەناو عێراق، قەیشانی حزبی شیوعی بوو، لە ئەیلوولی 1967دا، کاتێك حزبەکە لە نێوان باڵێکی ڕاستڕەوی سەر بە بلۆکی سۆڤیەت و باڵێکی چەپڕەوی سەر بە ڕێبازی ماوتسی تۆنگی چین و فیدل کاستڕۆی کووبا و چی گیڤارای ئەرژەنتین دابەش بوو. لەولای ترەوە، لە زەنگاوەکانی خواروو، بەتایبەتی لە ناوچەی (ئاو ئیزێرچ) و دەوروبەری ناسریە و عیمارە، ڕاپەڕینێکی چەکداری دەستی پێکردبوو، لەژێر سەرکردایەتی لاوێکی عێراقی کۆمۆنیستی دەستی (برتراند ڕاسڵ)ی ئینگلیز، کە ناوی (خالید ئەحمەد زەکی) بوو، ئەوەی نەوتەکی زۆرتری ڕشتە سەر بارودۆخە خراپ و ئاڵۆزەکەی ناو عێراق، هاتنە سەر حوکمی ڕژێمی بەعس بوو لە کوودەتای تەممووزی ساڵی 1968دا.

هەر لە بواری بازنەی ڕۆشنبیریدا لە عێراق، بزووتنەوەیەکی تازەگەری دەستی پێکردبوو. شیعر ئاسانترین و جوانترین و کاریگەرترین شێوازی دەربڕین بوو، بۆیە گۆڕانکارییە کۆمەڵایەتی و سیاسی و ئابوورییەکان زۆر بە پەلە لە جیهانی شیعردا ڕەنگیان دەدایەوە. کۆمەڵێك شاعیر و نووسەری نوێخوازی عێراقی، لە پێشەوەیاندا: فازل عەزاوی، سامی مەهدی، خالید عەلی مستەفا، فەوزی کەریم. لەو ساڵانەدا بەیاننامەیەکی شیعریان بڵاوکردەوە، کە تیایدا بانگیان بۆ تازەکردنەوەی فۆرم و ناوەڕۆکی شیعر و ئەدەبیات هەڵدەدا. ئەو کاتە بارودۆخی کوردستانیش بە قۆناغێکی ناسکدا تێدەپەڕی. شۆڕشێکی چەکدار لە چیاکانی کوردستاندا بە سەرۆکایەتیی ڕێبەری نەمر مستەفا بارزانی هیوایەکی گەشاوەی خستبووە ناو دڵ و دەروونی کوردەوە، بەڵام لەولای ترەوە ڕێچکەی وایش لەناو سیاسەتی کورددا سەری هەڵدابوو، کە لەگەڵ ئەو هیوا و گەشانەوەیە ناتەبا بوو، ئەگەرچی هەوڵەکان زۆرجار لەژێر دروشمی بریقەدار و چەپگەرێتیش بەڕێوە دەچوون.

جگە لەو حاڵە ناجۆرە، لە نیوەی دووەمی شەستەکاندا کوردستان بەقۆناغێکی بەرچاوی بڵاوبوونەوەی خوێندەواریشدا تێدەپەڕی. هۆی ئەوەیش زیادکردنی ڕادەی هۆشی نەتەوەیی و نسکۆ سیاسییەکەی حوزەیرانی عەرەب و دەرچوونی چەند ڕۆژنامەیەکی عەرەبی و کوردی بوو، ڕۆژنامەی (تەئاخی) و (برایەتی) لە لایەك و لاپەڕەی کوردییەکەی ڕۆژنامەی (ئەخبار)، کە محەمەد تۆفیق وردی بەڕێوەی دەبرد، ئینجا چاپخانەکەی: مام گیوی موکریانی و چیرۆکەکانی: محەمەد مەولوود مەم، دەور و جێ پەنجەی مامۆستایان: عیزەدین فەیزی و جەودەت ئەحمەد ناجی و دکتۆر مارف خەزنەدار، کە تازە لە یەکێتی سۆڤیەت هاتبوونەوە، ڕۆڵێکی گرینگیان لە بواری گەشەپێدانی ڕۆشنبیریی کوردیدا لە شاری هەولێر دەگێڕا. لەولاوە هەندێك ڕۆژنامە و بڵاوکراوە و کتێبی شاری سلێمانی بایەخێکی زۆریان لەم بوارەدا هەبوو. بگرە سلێمانی لەو کات و زەمانەدا بووبووە مەڵبەندی بووژاندنەوەی زمان و کلتوور و ئەدەبیاتی کوردی، هەروەها کەرکووکیش، کە تا ئەو کاتە هێشتا لەژێر پاڵەپەستۆی بەعس نەخنکێنرابوو، دەورێکی هەبوو لە ڕەوتی تازەگەرێتیی شیعر و ئەدەبیاتدا. لەم نێوانەدا: لەتیف حامید بەرزنجی و لەتیف هەڵمەت و ئەحمەد شاکەلی و فەرهاد شاکەلی و سەلام محەمەد، جێ پەنجەیان دیاربوو.

بەهەرحاڵ، ئەو هەموو گۆڕانکارییە سیاسی و ڕۆشنبیرییانە، کە سەرتاسەری جیهانیان گرتبووەوە، زەوینەیەکی لەباریان بۆ چەند گۆڕانکارییەکی تازەتر دروست کردبوو:

یەکەم: بەهێزبوون و گەشەسەندنی پەیوەندییەکانی نێوان ڕۆشنبیری و بزووتنەوەی کۆمەڵایەتی و سیاسەت و حزبایەتی.

دووەم: هاتنە پێشەوەی نەوەیەکی نوێی چەکدار بە بیرێکی تازە و دیدێکی تازە بۆ جیهان و ژیان و مێژوو.

سێیەم: پەیوەندییە ئاڵۆزەکانی نێوان تاك و کۆمەڵ، تاك و تاك، کۆمەڵ و کۆمەڵ، ئەمەش لە یەك کاتدا جۆرە ناتەباییەکی بەرچاوی هێنابووە پێشەوە لەگەڵ گۆڕانی یەکەم.

ئەو هەموو حاڵە پێکەوە گرێدرابوون. کاریان لە یەکتری دەکرد. بگرە کارێکی گەورەتریشیان لە خەڵك و لە کەرتی ڕۆشنبیری و لاوەکەی ناو خەڵکی دەکرد، هەروەها کارێکی زۆر زەقتریشیان لە بزووتنەوەی ڕۆشنبیری و لە زەوق و خەیاڵ و ئەدەب و هونەریش دەکرد.

* * ▪

لە نیوەی دووەمی شەستەکانی سەدەی ڕابردوودا، تازە گەنج

بووم. ساڵی 1967. تەمەنم ح□قد□ ساڵ بوو، ڕووداوە گەورەکان
و گۆڕانە بە پەلەکان بەشێکی زۆری گەنجانی وەك منیان، بە
تایبەتی لەناو قوتابیان و خوێندەوارانیدا بەرەو دنیای
پەرۆشی و بەدواکەوتن و خوێندنەوە و پرسیار و وەڵام دەبرد.
لەو سەردەمە جەنجاڵ و پ□شۆڕشەدا خوێندنی ئامادەییم لە
هەولێر تەواو کرد، دواتریش لەکۆتایی شەستەکاندا چوومە
زانکۆی مووسڵ و لەوێ دەستمدایە خوێندنی ژمێریاری، بابا□تی
خوێندنەکەم جیاوازییەکی زۆری لەگەڵ خولیا و ئارەزووم
هەبوو، بۆیە لە تەك خوێندن بەردەوام خەریکی خوێندنەوە و
شیعر بووم.
پێشتر لە هەولێر هاوڕێیەتیم لەگەڵ: سەعدوڵڵا پەرۆش و
عەبدوڵڵا پەشێو و جەمیل ڕەنجبەر و عەبدوڵڵا حەداد و
عەبدولخالق سەرسام پەیدا کردبوو، مامۆستا کەمال غەمبار, لە
پۆلدا ڕۆڵێکی گەورەی هەبوو لەهاندانم بەرەو خوێندنەوە و
ئەدەب و نووسینی شیعر، ئێستاش لە بیرمە ناوە ناوە
پێنجخشتەکی شیعرێکی (ئەخۆل)ی بۆ دەخوێند□م□وە، کە لە
دێڕێکدا دەڵێت: (شەهیدم کفنەکەم ئاڵە.)
زۆر لە شاعیران و نووسەران، لە تەمەنی منداڵییەوە گوێیان
بەحیکایەتی کوردی و لایلایەی کوردی و قسەی ڕەسەنی ئەو زمانە
پاراوە دەزرینگایەوە، من وا نەبووم، من زۆرتر بەزمانی
تورکمانی، کە لەو سەردەمەدا زمانە ناوەخۆییەکەی هەولێر
بوو، فێری دواندنی ژیان بووم، لە تەمەنی شەش حەوت ساڵییەوە
وردە وردە فێری زمانی کوردی بووم، چەند سا□□□ك باوکم
مامۆستا بوو لە گوندی بەحرکە، بەخاووخێزانەوە لەو گوندە
دێرینە ماینەوە، ئەوسا تەمەنم شەش ساڵان بوو، هەر لەوێش
چوومە بەرخوێندن و فێری زمانی کوردی بووم.
دواتر ئەوەی زۆرتر ئاشنای کردم بەزمانی شیرینی کوردی،
کتێبخانە و چاپخانەکەی: مام گیوی موکریانی و شیعرەکانی:
پیرباب□ م□حموود و کلێتەکەی: مەحموود زامدار بوو، هەروەها
قوتابخانەش ڕۆڵێکی گرینگی هەبوو، بەتایبەتی هەندێك لە
مامۆستاکان مەبەستیان بوو لە شاری هەولێردا گەشە بەزمانی
کوردی بدەن و قوتابییەکانیان نەك فێری زانستی، بگرە فێری
زمانی کوردیش بکەن، ئەوی ڕاستی بێت باوکیشم، یەك لە
مامۆستا کۆنەکانی شاری هەولێر بوو، کوردییەکی باشی دەزانی
و زۆرجار لە قوتابخانەدا وانەی زمانی کوردی دەگوتەوە.
لەوەش بەولاتر خولیایەکی زۆری هەبوو لە بواری هونەری
نواندندا و بەیەکێك لە دامەزرێنەران و گەشەپێدانی هونەری

شانە لە شاری هەولێر دەژمێردرا.
لەبەرەوە دەستمدایە فێربوونی کوردی، زمانی کوردی بۆ من لەو سەردەمەدا زمانی دەربڕینی ئێژانە بوو، زمانی پەیوەندیکردن بوو لەگەڵ دەوروپشت، دواتر بوو بە کەرەستەی خستنە سەر کاغەزی ئەو هەموو جەنجاڵی و ناکۆکی و دڵەڕاوکێیەی، کە لە ناخی تازە لاوێکی وەك مندا پەنگی دەخواردەوە و بە سەرچاوەیەك دەگەڕا لێی بتەقێتەوە. بۆیە کاتێك، ساڵی 1968 چوومە مووسڵ. بوارێکی چاکترم بۆ خوڵقا تیایدا بیر لە نووسینی شیعر بکەمەوە، لەوێ یەکەم کۆمەڵە شیعری چاپکراوی کوردیم خوێندەوە، هی شاعیری پایە بەرز (محەمەد ساڵح دیلان) بوو، لەوەوە هەموو مانگێك دەگەڕامەوە هەولێر و کتێب و دیوانە شیعری شاعیرە کۆن و تازەکانم دەکڕی، سەرباری کتێبەکانی: سەلامە مووسا و نەجیب مەحفووز و لوتفی ئەلمەنفەلووتی، ئەم کتێبانەم لە هەولێر دەکڕی و لەگەڵ خۆم دەمبردنەوە مووسڵ و لەوێ خەریکی خوێندنەوە و لەوە فێربوونیان دەبووم. بەڕاستی ئەو ساڵەی مووسڵ بۆ من، ساڵی فێربوونی هەردوو زمانی کوردی و عەرەبی بوو.
پێش ئەوەی دەست بدەمە شیعر نووسین بەزمانی کوردی، هەر لە قۆناغی خوێندنی ئامادەییەوە لە هەولێر دەستم دابووە فێربوونی زمانی عەرەبی ئەوەی زۆرتریش یارمەتی دەدام لەم بوارەدا، عەبدوڵڵا حەداد و عەبدولهادی قەساب بوون، کە قوتابی بوون لەگەڵ خۆم لە ئامادەیی هەولێر. هەر لەو سەردەمەشدا پارچە نووسینێکی بچووکم وەك (خاطرة) لە گۆڤارێکی عەرەبی عێراقیدا بڵاوکردەوە. لەگەڵ ئەوەشدا فێربوونی زمانی عەرەبی بۆ من تەنیا فێربوونی زمانە ئەدەبییەکە بوو، نەك زمانی قسەکردن و ئاخاوتن، بگرە تا ئەمڕۆشی لەگەڵدا بێت کاتێك بمەوێ بەزمانی عەرەبی قسە بکەم، دەیان هەڵەی زەق دەکەم.
ساڵێ تەواو نەبوو، هەندە خولیای ئەدەبیات و شیعری کوردی بووم، کە ئیتر کەوتمە حەزی ئەوەی دەست لە خوێندنی ژمێریاری لە مووسڵ هەڵبگرم و بچمە کۆلێژی ئەدەبیات – بەشی کوردی لە زانکۆی بەغدا. شیعر ئەو کاتە بووبووە ڕووگەنمای ژیانی داهاتووم، چونکە تێکەڵاوی بیر و هۆشی سیاسی و ڕۆشنبیریم بووبوو. شیعر لە تاقیکردنەوەی ئەو چەند ساڵەمدا تەنیا وشە ڕیزکردن نەبوو، تەنیا ڕووکەشێکی جوانی و زمانەوانی نەبوو، بگرە دەرگایەکی سەرەکی بوو لەو قەڵاتەی ناومان نابوو (قەڵاتی تێکۆشان). بۆیە کلیلی ئەو دەرگایە لەکوێ بووایە،

ئەمەی نەوەی ئەو سەردەمە، بەبێ ترس و ڕاڕایی بۆی دەچووین. لەو کات و زەمان و سەردەمەدا ئەو کلیلە بۆ من لە شیعر و ئینجا لە فێربوونی زمانی کوردی، دواتریش لە بەشی کوردی زانکۆی بەغدا بوو. لێرەوە، بەبێ هیچ سێ و دووکردنێك دەستم لە خوێندنی ژمێریاری لە مووسڵ هەڵگرت و ڕووم لە بەغدا کرد: ئەو بەغدایەی لەو کاتەدا بیری تازە و جۆشی گەرم و لانەی نوێخوازی بوو.

پەیوەندیم لەگەڵ بزووتنەوەی شیعر لە هەولێر نەپچڕیبوو. بگرە ئەو پەیوەندییە لە جاران گەرمتریش بووبوو. سەعدوڵڵا پەرێش نزیکترین برادەر و هاوڕێی ئەو ڕۆژانەم بوو، عەبدوڵڵا پەشێو، ئەگەرچی هەندێك جیاوازیشمان هەبوو لە ڕووی فیکر و لێکدانەوەی سیاسی، هێشتا هەر زۆر نزیك بوو لە من و سەعدوڵڵا. لەگەڵ پیرباڵ مەحموود و مەحموود زامدار دەستایەتیم پەیدا کردبوو، بگرە دەمارە هەولێرییەکە دەستایەتییەکەی لە نێوانماندا گەرمتر کردبوو.

بەغدا و ژیانە ڕۆشنبیری و سیاسییەکەی ئەو شارە بۆ هەولێرییەکی وەك من، لە مووسڵ دوورتری نەدیبێت، کۆتایی دنیا بوو. بۆیە وەك کلیلی بەهەشتم دۆزیبێتەوە دەم خۆش بوو بەو شارە. گەرموگوڕ بووم لە چوونە ناو جیهانەکەی. لە ئاشنابوونی بازنە ڕۆشنبیرییەکەی، ئەگەرچی ئەو بازنەیە زۆرتر نووسەر و داهێنەرە کوردە نیشتەجێکانی پایتەختی دەگرتەوە.

لە ساڵی یەکەمی ژیانم لە بەغدا، کە سەرەتای تاقیکردنەوەی شیعریم بوو، دەستایەتیم لەگەڵ حوسێن عارف و جەلالی میرزا کەریم و کەمال ڕەووف و شێرکۆ بێکەس پەیدا کرد. لە زانکۆشدا داستانی مەم و زین و گەنجینەکانی شیعری کلاسیکی کوردی دەرگایەکی تازەیان لە بەردەممدا کردەوە.

یەکەم پارچە شیعرم لە ڕۆژنامەی هاوکاری ساڵی 1970 بڵاوکردەوە، لە نووسیندا حەزم بەو هەوا شیعرییە تازەیە دەکرد، کە جەلالی میرزا کەریم و شێرکۆ بێکەس شیعریان پێ دەنووسی، هەستم دەکرد ئەو ناوەڕۆکە گەرموگوڕەی لە دڵ و دەروونمدا دەپەنگێتەوە پێویستی بەشێوازێکی تازە و ئاسان هەیە. بۆیە وەك هەندێك شاعیری تازە پێگەیشتووی ئەوسا، ڕووم لە زمانی تەمومژاوی نەدەکرد. ڕێزم لە کلتووری کلاسیکی کوردی دەگرت و بەچاوی فێربوون دەمخوێندەوە، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا حەزم لە تازەگەرێتی بوو، چەند مانگێکی نەبرد هەر لە ڕۆژنامەی (هاوکاری)دا، دامەزرام، بازنەی برادەرایەتیم

فراوانتر بوو، سەڵاح شوانم ناسی، کە لە زانکۆ ساڵێك لە پێش من بوو، محەمەد زادەم ناسی، ئەویش لە بەشی کوردی ساڵێك لەپێش من بوو, بورهان قانیع و سەڵاح عەقراوی و سەربەست بامەڕنی، بورهان کە کوڕی شاعیری گەورەی کورد قانیع بوو، کانگایەکی ئێجگار دەوڵەمەندی قسەی نەستەق و پەند و سەرگوزشتەی کوردی و زمانی ڕەوان بوو، دووەمیان دەرگای بادینانی لە ڕوومدا کردەوە، سێیەمیشیان، لەو سەردەمەدا سەرنووسیاری هاوکاری بوو، لەتەك جەلالی میرزا کەریم فێری وردەکاری□کانی کاری ڕۆژنامەنووسیان کردم. تایەر ساڵح سەعید و ڕەووف بێگەرد و مستەفا ساڵح کەریم، هەروەها لەو سا□□انەدا ئەحمەد تاقانە و تەڵعەت سامان، هەریەکەیان بەشێوەیەك سەرچاوەی دەوڵەمەندی بوون بۆ تاقیکردنەوەکەم که ئەوسا لە سەرەتادا بوو، لە هەر یەکەیانەوە شتێك فێربووم.
لەوەش بەولاتر، لەناو زانکۆدا، مامۆستاکانم: دکتۆر مارف خەزنەدار و دکتۆر عیزەدین مستەفا ڕەسووڵ و دکتۆر ئیحسان فوئاد، سەرچاوەیەکی دەوڵەمەندی فێربوون و چاوبڕینە دواڕۆژ بوون بۆ من. بۆیە زۆری نەبرد لەو (هاوکاری)یەی، کە ساڵێك پێشتر وەك خوێنەرێکی گورجوگۆڵ چاوەڕێی ڕۆژی دەرچوونیم دەکرد، بووم بەلێپرساوی لاپەڕەی ئەدەب و ژیان، پاش ئەوەی جەلالی میرزا کەریم بوو بە بەڕێوەبەری نووسینی ڕۆژنامەکە.
لە ماوەی سێ ساڵی کارکردنم لە هاوکاریدا، زۆربەی شیعرەکانی خۆم نووسی، ڕاستە ئەو هەموو شیعرانە ڕەنگە لە بیست پارچە شیعر زیاتر نەبووبن، بەڵام دیاربوو جێگایەکی باشیان بۆ خۆیان کردبووەوە لە کتێبخانەی شیعری نوێی کوردیدا. لەو سەردەمەدا یەك لە عەیبەکانم ئەوە بوو بایەخم بەکۆکردنەوە و پاراستنیان نەدەدا.

* * ▪

ساڵی یەکەمم بوو لە بەغدا، کاتێك ڕێککەوتننامەی یازدەی ئادار ب□□اوکرایەوە. ئەو ڕێککەوتننامەیە کەشوهەوایەکی پڕ ئازادی لەبەردەم نووسین و ڕۆژنامەنووسی کوردی واڵا کرد. ڕۆژنامەی هاوکاری قازانجێکی گەلێك گەورەی لەم بارودۆخە کرد.
هەر لەو ساڵەدا، دەستەیەك لە ئەدیبانی کورد بەیاننامەی (ڕوانگە)یان ب□□اوکردەوە. ڕۆڵی کاریگەر و گەورە، بگرە سەرەکی□کەی ئەو بەیاننامەیە و تەواوی بزووتنەوەکە هی (حوسێن عارف) بوو، بەڵام وەك پێشتریش باسم کرد دیاربوو زەرووری تێکی ڕۆشنبیری و کۆمەڵایەتی لە ئارادا بوو بۆ

بزووتنەوەیەکی لەم بابەتە، بەتایبەتی دوای گۆڕانکارییە سیاسی و ئابووری و فیکرییە گەورەکانی ئەو سەردەمە.
حوسێن عارف ڕۆشنبیرێکی گەورەی کورد بوو. تاقیکردنەوەیەکی گرینگ و بەربڵاوی سیاسی لە کۆڵ خۆیدا هەڵگرتبوو. ماوەیەکی درێژ لەناو حزبی شیوعی عێراقیدا کاری کردبوو. دواتر لەگەڵ باڵی عەزیز حاج (القیادة المرکزیة) درێژەی بەخەباتی سیاسی خۆی دابوو، بەڵام ئەستەمی کاری حزبی و گۆڕانکارییە فیکرییەکانی ئەو سەردەمە حوسێنیان گەیاندبووە قەناعەتی ئەوەی، کە دەست لەکاری حزبایەتی بکێشێتەوە و خۆی بە چیرۆك نووسین تەرخان بکات.
من لەو چەند مانگ و ساڵە سەختەدا حوسێنم ناسی و بووین بە دوو برادەری زۆر نزیك، ئەگەرچی ئەو بەتەمەن لە من گەورەتربوو. لە ساڵانی دواتریش حوسێن هەر برایەکی گەورە بوو بۆ من. چ لە بواری ئەدەب و نووسیندا، چ لە بواری شەخسیدا. ئەوەی ڕاستی بێت تاقیکردنەوەی برادەرایەتی حوسێن بۆی ڕوون کردمەوە، کە ناسیاری و پەیوەندی و بیروڕا گۆڕینەوە لەگەڵ کەسانی خاوەن تاقیکردنەوەی ئەدەبی کامڵ، مەرجێکی گرینگی بەرەوپێش چوون و پەرەسەندنی تاقیکردنەوەی خەڵکانی لاو و تازە پێگەیشتووە.
لە ڕێگای حوسێن عارفەوە تێکەڵاوی جیهانی شیعر و ئەدەبیاتی ڕوانگە بووم، ئەوسا بەهۆی سیاسەت، فوئاد قەرەداغی و نەوشیروان مستەفا و فازڵی مەلا مەحموودم دەناسی، بەڵام چونکە من لە دیدی ڕوانگەوە سەیری جیهانم دەکرد، جۆرە ناتەباییەك لە ئارادا بوو، بگرە کار و چالاکییە حزبی و سیاسییەکانی ئەوانم بەدڵ نەبوو. ئەوسا لەگەڵ ڕێکخراوی (کۆمەڵە) کەوتمە کار، بەڵام کۆمەڵە ڕێکخراوێکی گۆشەگیر و ئایدۆلۆژی تەسك و داخراو بوو، بۆیە یەکێکی وەك من، کە هەگری جیهانە کراوەکەی ڕوانگە بوو، زەحمەت ئیدارەی لەناو دەکرد. دوای یەك هەفتە لەو ڕێکخراوە دابڕام ، دواتر قەرەداغی و فازڵیش لێیان دابڕان.
پەیوەندییەکانی من لەگەڵ ڕوانگە هۆیەکی سەرەکی بوو بە ئەوەی ڕێکخراوی کۆمەڵە بەچاوی ناڕەحەتییەوە سەیری چالاکییە شیعری و ئەدەبییەکانی من بکات، بەتایبەتی نەوشیروان مستەفا و ئەوان وایان لێك دەدایەوە، کە ڕوانگە سەرچاوەی بیروباوەڕی لیبراڵ و بۆرژوایی و جۆرە مونافەسەیەکیش بە ئەوان دروست دەکات. من ئەوسا زۆرتر مارکسی – لینینی بووم.
بۆیە ئەوانەی کۆمەڵە زۆرتر تیر و توانجیان لە من دەگرت و

گاڵتەیان بە شیعرەکانی من دەکرد.
ڕوانگە بانگهەڵدێری نوێخوازی بوو لە فۆرم و ناوەرۆکی ئەدەب و هونەردا. بانگهەڵدێری وازهێنان بوو لە دەق و دابونەریتی کلاسیك. بەڵام لە هەمان کاتدا دیدێکی سیاسی هەبوو، کە ئەوانەی دژ بە روانگە بوون لەناو کۆمەڵەدا هەستیان پێدەکرد و لێی دەپرینگانەوە.
ئەم ناکۆکییە، لەو سەردەمەدا، خۆی لەسەر لاپەڕەی ڕۆژنامەی هاوکاریدا دەنواند. ئەگەر بگەڕێینەوە ئەو ساڵانە، دەیان وتاری درێژ و پڕ توند و تیژی دەبینین، کە بە قەڵەمی: برایان: فوئاد قەرەداغی و نەوشێروان مستەفا و فوئاد مەجید میسری لە دژی ڕوانگە نووسراون، ڕاستە زۆربەی وتارەکان لە دووتوێی ئەدەب و ڕەخنەی ئەدەبیدان، بەڵام لە کرۆکدا زۆربەیان بۆنی ڕقێکی سیاسیی زەقیان لێ دێت.
ڕەنگە لێرەدا جێگای خۆی بێت، وەك ئەمانەتێکی مێژوویی پەنجە بۆ ئەوە درێژ بکەم و بڵێم برادەرانی پارتی ئەوسا هەستیان بە تخووبەکانی ئەو ناکۆکییە ژێرەکییەی نێوان (ڕوانگە) و (کۆمەڵە) نەدەکرد. ڕەنگە فەرەنسۆ حەریری تاکە کەس بووبێت لەناو پارتیدا هەستی بەم مەسەلەیە کردبێت، بەڵام ئەویش هەوڵێکی ئەوتۆی نەدا بۆ دەستوەردانە ناو ئەو کێشەیەی کە ئەوسا زۆر بەزەقی لەناو بواری ڕۆشنبیری و ئەدەبیاتی کوردیدا سەری هەڵدابوو.
دواتر کاتێك لەژێر پاڵەپەستۆی هەلومەرجە سیاسییەکەی کوردستان بزووتنەوەی ڕوانگە کەوتە ڕاوەستان و پاشەکشەکردن و وەستان، من و چەند برادەرێکی هەواخوازی ڕوانگە ڕوومان لە حزبی شیوعی – قیادەی مەرکەزی کرد. ئەو هەڵکشانەمان بەرەو قیادەی مەرکەزی دەربڕی ئەو ڕاستییە بوو، کە ئێمە کۆمەڵە نەبووین و بگرە نێوانیشمان ناخۆش بوو لەگەڵ ئەو ڕێکخراوە نهێنییە داخراوە، بەڵام لە هەمان کاتدا چەپی مارکسی بووین و بۆ قەوارەیەك دەگەڕاین خۆمانی تێدا بدۆزینەوە، بۆیە پێمان باشتر بوو ببین بەقیادەی مەرکەزی لەوەی بەڕووتوقووتی، بێ هێز و توانا لە بەردەم ئەوانەی کۆمەڵەدا بمێنینەوە.
* * ▪
ئێستاش لە بیرمە، ناکۆکییەکانی نێوان پارتی و حزبی شیوعیی سەر بە سۆڤیەت لە سەرەتای ساڵی 1974 گەیشتبووە ئاستێکی قووڵ، ڕۆژنامەی برایەتی لەو سەردەمەدا شیعری: (تۆ ئەو خاکەی منی جۆگە ئەخۆیتەوە و تێرت ئەکەم)ی منی بڵاو کردەوە،

ئەوسا یادی چل ساڵەی حزبی شیوعی بوو، بەڵام من لەڕیزی قیادەی مەرکەزیدا بووم، بۆیە لەو ناکۆکییەدا خۆم بە هاوپەیمانی پارتی دەزانی، ئەوی ڕاستی بێت شیعر و کاری ئەدەبی لای من لەو ساڵانەدا کاری حزبی و ئایدۆلۆژی بوون، من خۆم بووبووم بەکادیرێکی قیادەی مەرکەزی. لە نێوان بەغدا و سلێمانی و هەولێر و بەسرە خەریکی کاغەز هێنان و بردن و کۆبوونەوە و پەیوەندیکاری بووم. لەلایەك قوتابی زانکۆ بووم. لەلایەکی تر کادیری قیادەی مەرکەزی بووم. لەلای تریشەوە ڕۆژنامەنووس و شاعیر بووم، لەبیرمە سبەینان دەچووم بۆ زانکۆ، پاش نیوەڕۆیان دەچوومە ڕۆژنامەی هاوکاری، ئێواران بەیاننامەی قیادەی مەرکەزیم بەسەر سەفارەتخانە و ڕێکخراوەکان و ڕێکخستنەکانی حزب لە بەغدا دابەش دەکرد و کۆبوونەوەم دەکرد، شەوانیش خەریکی شیعر و نووسین و خواردنەوە و موناقەشەی ڕوانگە و ڕوانگەخوازی بووم. مەعلوومیشە لەو ساڵانەدا قیادەی مەرکەزی ڕێکخراوێکی قەدەغەکراو بوو، دەزگا داپڵۆسێنەرەکانی ڕژێم هەمیشە بەدوایەوە بوون بۆ گرتن و ئیعدامکردنی ئەندامانی. عێراق بەگشتی و کورد بەتایبەتی تا دەهات وەزعیان خراپتر دەبوو، لەژێر پاڵەپەستۆی بەعسدا. خەڵکانی وەك من زۆرتر چاویان لە شاخ بوو، چاویان لە سەنگەری پێشمەرگە بوو. زۆرتر بەرەو ئەو قەناعەتە دەچوون، نە شیعر، نە ڕۆژنامەنووسی دادی ڕووبەڕووبوونەوەی بەعس نادەن، بەڵکو دەبێت لەم پێناوەدا سەنگەر و چەکی کاریگەرتر بەکار بهێنرێت. لەبەرەوە، تا دەهات گیانی حزبایەتی و سیاسەت بەسەر تاقیکردنەوەی شیعریمدا زاڵ دەبوو، تا دەهات خۆم لە جیهانی بەربڵاوی شیعر و ئەدەبیات و هونەری جوانی دەگواستەوە جیهانی ئایدۆلۆژیا و تاکبینی، تا دەهات ناخ و دەروونم جێگایان بە وێنەی تەڕ و خەونی ئاڵ و هەناسەی شیعر چۆڵ دەکرد و مەودایان بۆ دەماری ناکۆکی و گرێی سیاسەت خۆش دەکرد. لە ماوەی چوار ساڵی خوێندنم لە زانکۆ، کە ماوەی کارکردنیشم بوو لە بواری شیعر و ڕۆژنامەوانی کوردی، جگە لە قەڵەمەکانی بواری ڕوانگە، لەگەڵ چەندین شاعیر و نووسەری تریش دەستایەتیم بەهێز بوو، دەستایەتیم لەگەڵ: لەتیف هەڵمەت و فەرهاد شاکەلی و ئەحمەد شاکەلی و ئەنوەر قادر محەمەد لەو دەستایەتییانەن، کە هەرگیزاوهەرگیز لە یادیان ناکەم. تاقیکردنەوەی ئەو برادەرە خۆشەویستانە هەمیشە ئەوەیان فێر دەکردم، کە جیهان زۆر لە هەولێر و سلێمانی، بگرە لە بەغداش گەورەترە. دواتریش

ناسینی حەمەفەریق حەسەن و حەمەسەعید حەسەن و ڕەووف حەسەن لە سلێمانی و کەریم دەشتی و ئیسماعیل بەرزنجی و نەوزاد ڕەفعەت لە هەولێر، ئاسەیەکی تازەتریان لەبەر چاوم کردەوە، بەڵام دیاربوو، من بەیاری خۆم دابوو، تا دوا قۆناغ بەڕێگای حزبایەتیدا بڕۆم و تاقیکردنەوە شیعرییەکەی خۆشمی لەسەر دانێم. هەموو برادەرەکانم کوردایەتییان دەکرد، هەریەکەیان بەشەوەیەك حزبی بوون، بەڵام حزبایەتیکردنەکەی من هەندێك تاکڕەوەتی و گیانی وشکایەتی لەگەڵدا بوو، بۆیە ئەوان بەردەوام بوون، بەڵام من هەشتا ساڵی 1976 دەستی پێ نەکردبوو, شاعیرەکەی ناو دڵ و دەروونم دواهەناسەی دا، ڕاستە پێشتریش خووی حزبایەتیکردن لەلای من زۆر زەقتر بوو، بەڵام هەر ئەو زەقییە وای کردبوو کەمتر بەرهەمی بڵاوکراوەی شیعریم هەبێت و زۆرجار نووسینی ڕەخنەیی و ئەدەبی و سیاسیش بنووسم. بگرە وای کردبوو کەمتر خولیای پاراستن و چاپکردنی شیعرەکانم هەبێت. بۆ واتایە دەتوانم بڵێم شیعر لای من هەر لە بنەڕەتەوە بەنیوەچڵی لەدایك بوو، کە لەدایك بوو حزبایەتی دەستی خستبووە بینەقاقایەوە، بۆیە زۆر نەژیا، بەڵام ئەوەندەم بەسە، (کەمە ژیا). ساڵی 1974 لەگەڵ تەوژمی میللەتەکەم ڕووم لە شاخ و ڕیزی پێشمەرگایەتی کرد، چوومە بنکەیەکی قیادەی مەرکەزی لە جیزانی سەرووی گەڵاڵە، چەند مانگەکم لەوە بەسەربرد، هاوڕێی ڕۆژانەم برسێتی و کتێبی ستالین و کۆبوونەوە بوو، بەڵام لە هەمان کاتدا ناکۆکییەکی گەرم لەناخمدا دەجووڵایەوە له نێوان دەماری شیعری و توخمی سیاسەت، حەزم بە ئیشی ناو نووسین و ڕۆژنامەنووسی بوو، هاتم داوای دەرفەتی کارم لە دەزگای ڕاگەیاندنی پارتی دیموکراتی کوردستان کرد، ئەوستاش لە بیرمە کەریم سنجاری لەو دەزگایە دایمەزراندم، ئەگەرچی پارتیش نەبووم. زۆری نەبرد شەڕیش نسکۆی هێنا، مینش لەگەڵ دەیان نووسەر و سەدان کادیر و هەزاران پێشمەرگە ئاوارەی ئێران بووم، منیش سەر بەخێزانێکی هەولێریم، کەمتر سەر و سەودایان لەگەڵ پێشمەرگایەتی و سیاسەتدا هەبووە. باوکم و دایکم و خوشك و براکانم لە هەولێر دوای نسکۆ زۆر سەر و سۆراغی منیان کردبوو، باوکم، دوای چەندین ساڵ لە بێ خەبەری، کە دەمەوە زوو پێی گوتم: دەمزانی ئەو دەستدانە شیعرەت ماڵوێرانی بەدواوەیە، لە ڕاستیدا، ئەو گوتەیەی باوکم دەربڕینێکی ساکاری ئەو ڕاستییە بوو، کە لەلای خۆشم لەو سەردەمە خنکاوەدا بەئایدیۆلۆژیا ڕوون بوو، دەربەی ئەوەی کە شیعر هەڵوەستی سیاسییە، شیعر

تەکەشان و خەباتی سیاسییە، وەك جەلالی میرزا کەریم لە شیعرێکیدا گوتوویەتی: شیعر: تەقینەوەی زامە، شیعر: هەڵسانی شەقامە، کاتێك نسکۆ هات پانتایی شیعر لای من نسکۆی هێنابوو، سەرم هەڵگرت بەرەو ئێران. لەوێ سەرکردەی شەهید ئیدریس بارزانی یارمەتی دام گەیشتمە سووریا، لەوێوە چوومە لوبنان، گەڕامەوە دیمەشق، چوومە تورکیا، ئینجا بۆ ئەڵمانیا. لەو هەموو سەفەرە و دەربەدەرییەدا شیعر لە ناخمدا بۆ یەکجاری کۆتایی هاتبوو، لە بیرمە دوا پارچە شیعرم مانگی هەشتی ساڵی 1975 لە باخچەیەکی شاری بەرلینی ڕۆژئاوا نووسی. ناونیشانەکەی (هەڵسانەوە) بوو، ئەو ڕووبارەی چەندین ساڵی تەمەنی خەم لە کەنارەکانیدا بەسەربردبوو، لە پڕ وشکهەڵگەڕا. دنیا وای لێ هاتبوو لە کونی دەرزی حزبایەتییەوە سەیرم دەکرد. ڕاستە، لەو هەموو گەڕان و سووڕانەمدا مشتە قوڕێکی قەڵاتی هەولێرم لە ڕەگ و ڕیشەدا هەڵگرتبوو. ڕاستە، خەونم بە شەوانی پڕ ئەستێرەی قەڵات دەدیت و لەو دوورەوە گوێم لەژاوەژاوی ناو کۆڵانەکانی تەیراوە و تەعجیل و سەتاقان بوو، بەڵام لە هەمان کاتدا ڕەشبایەکی پڕ نەفرەت و رقەبەرایەتی و غەریبییەکی بێ ڕەح گیانی دەهەژاندم. نەك شیعر، بگرە هەرچی هەست و نەست و سۆزێکیش هەبوو لە ناخمدا خەریکی وشکبوون بوو، ڕەنگە ئەو تاقیکردنەوە سەخت و پڕ پێچ و پەنایە بەرپرس بێت لەوەی، کە بۆ چەند ساڵێك، لە 1977ەوە تا سەرەتای نەوەتەکان، توونەلە بێشاییەکی گەورە لە تەمەنم دروست بووبێت. ڕاستە هیچ بیانووێك ئەو بێشاییە ناشارێتەوە. بەڵام پێمووایە حاڵەتەکە هەر هی من نییە، بگرە بەشێکی گرینگ لەوانەی هاوتەمەنی منن لەو بەگەڕ زەمەنییەدا هەریەکە بەشێوەیەك ئەو تەنگژەیان دیوە. دواتر، کاتێك کەوتمە ئەورووپا، دوای دەرمانخواردکردنم لەلایەن بەعسەوە، هەستم کرد بێشاییەکی قورستر و کوشندەتر دەوروپشتی تەنیوم. نە شیعر، نە سیاسەت، نە نیشتیمان لە دەورم نەماوە. ئەو چاویلکەی من لە چاوم کردبوو، جیهانی زۆر لە بچووك کردبوومەوە. ئەوە بوو خووم دایە کاری ڕۆژنامەنووسی بە زمانی عەرەبی و کوردی. لەو ڕێگایەوە هەوڵم دا پێستە وشکهەڵگەڕاوەکانی پێشووم فڕێ بدەم. خۆم تازە بکەمەوە، بگەڕێمەوە سەر کارێزی میفتاح و سەرلەنوێ بۆ ئەحمەدیەکەی قەڵاتی هەولێر سەر بکەومەوە. ڕاستە. بەو تەمەنە، دوای ئەو هەموو نوشوستی و تەنگەتاوی و بەزینە، دوای ئەو هەموو بەرد کرۆشتن و خۆ تەفرەدان و

ئەستێرە زوویرکردنە، زەحمەتە مرۆ جێگایەك بۆ خۆی لەژێر چەتری کوردستاندا بکاتەوە. بەڵام بۆ یەكێکی وەك من ڕەنگە لە گوین بێت، چونکە هەر نەبێت ئەوەی کردبێتم، وەك هەزارانی وەك خۆم، لە دڵسۆزیمەوە بۆ کورد بووە. ئەوە نییە شیعرەکانم؟ ئەوە نییە تاقیکردنەوە شیعرییەکەم؟ ئەوە نییە ئەو ساڵانەی پێیان دەڵێم تەمەن؟

ئەوەی زۆرتریش باوەڕم بەهیوایەکی لەو جۆرە خۆش دەکات ئەوەیە، کە دوای ئەو هەموو ساڵە پڕ هیلاکی و ونبوون و پەرته‌وازییە دێم پشت دەدەمە دیواری بنەماڵەی بارزانی. بەڵێ دیوار، چونکە لەو هەموو ساڵەدا هەرچییەکی پشتم پێ دادان، غەیری ئەو بنەماڵە شکۆدارە نەبێت، هەمووی هەر ستارەی حەسیر بوون.

▪ * *

ئەوانەی سەرەوە چەند کورتە قسەیەك و سەرگوزشتەیەك بوون لەبارەی تاقیکردنەوەی شیعر و ژیانمەوه. حەزم دەکرد درێژتر بیانووسم. دەوڵەمەندتر باسیان بکەم، فراوانتر بیانخەمە پێش چاوی خوێنەری خۆم. بەڵام دیارە هەر ئەوەندەم پێکرا. ڕاستتر ئەو چەند پارچە شیعرە ڕەنگە قسەی زۆرتر تەحەمول نەکەن.

بەهەرحاڵ لە کۆتایی ئەو قسانەمدا دەبێ سوپاسی بێ پایانم پێشکێش بە ئیسماعیل بەرزنجی بکەم، کە یارمەتییەکی زۆری دام لە کۆکردنەوە و ڕێکخستنی ئەو چەند پارچە شیعرە، هەروەها دەبێت سوپاسی بێ پایانی لێپرسراوی دەزگای ئاراس بەدران ئەحمەد حەبیب بکەم, کە زۆر هانی دام شیعرەکان کۆ بکەمەوە و لە دەزگاکەیدا بەچاپی بگەیەنم. بێگومان دەبێ لێرەدا سوپاسی کارمەندانی دەزگای ئاراسیش بکەم، کە هیلاکییان بەچاپکردن و ب□□اوکردنەوەی ئەم چەند شیعرە کێشا.

29/8/2003

▪ ڕۆژنامەی ستایل، ژمارە (4- 5) 2004.